

معرفی و بررسی دائرةالمعارف کامپیوتر

• دکتر فریدون آزاده تفرشی
مدرس دانشگاه آزاد اسلامی

هم‌چنین مترجم محترم در مقدمه‌ای اشاره کرده‌اند: «که این کتاب مجموعه‌ای غنی از رویدادها، تحولات، فناوری‌ها و تجربه‌هایی است که در هفتاد سال گذشته به درک ما از رایانه شکل داده‌اند» و تلاش خود را در ترجمه این مجموعه به زبان فارسی، قابل دسترس کردن این منبع غنی برای علاقه‌مندان و سازمان‌هایی می‌داند که در این حوزه فعالیت دارند.

در بخش پیش‌گفتار این دائرةالمعارف، «رائول روخاس» استاد علوم رایانه‌ای دانشگاه فرای برلین و ویراستار این مجموعه یادآور شده‌است که حیطة علوم رایانه‌ای بسیار گسترده‌است، کتاب‌ها بندرت تمام این حیطة را مخاطب قرار می‌دهند. امید ما در به نگارش درآوردن دائرةالمعارف و تاریخچه رایانه ارائه مقدمه‌ای به دنیای سحرانگیز تاریخ رایانه‌ها و ... است. بنابر گفته رائول روخاس در حدود ۱۵۰ نویسنده از کشورهای مختلف به نگارش این دائرةالمعارف کمک کرده‌اند.

البته قبلاً نیز توسط افراد و سازمان‌های علاقه‌مند واژه‌نامه‌ها و فرهنگ‌های متفاوتی با عنوان‌های گوناگون چاپ و منتشر شده‌است که به تعدادی از آن‌ها اشاره می‌شود:

۱. فرهنگ لغات چند رسانه‌ای: شامل سه هزار واژه تخصصی، تألیف کالین؛ ترجمه شهریار رهنمایان، اشکان نیک‌گو؛ ویراستار محمد عمادی، ۱۳۷۸، تهران: مؤسسه فرهنگی هنری دیباگران.

این واژه‌نامه به صورت الفبایی انگلیسی (A-Z) در ۳۴۵ صفحه چاپ و صرفاً به ارائه معادل‌های فارسی کردن با اندکی توضیح اکتفا کرده‌است.

۲. واژه‌نامه کامپیوتر: انگلیسی به فارسی، تألیف داریوش فرسای، ۱۳۷۸ توسط مؤسسه علمی تحقیقاتی زند در ۳۳۰ صفحه منتشر شده‌است. این واژه‌نامه صرفاً به معادل‌های فارسی کلمات اکتفا کرده‌است.

۳. فرهنگ پیشرفته اینترنت: انگلیسی به فارسی، تألیف ایرج صفا، ۱۳۸۰، تهران: انتشارات ایز ایران.

• روخاس، رائول. دائرةالمعارف کامپیوتر، ترجمه تریا پاک‌نظر، تهران: مؤسسه فرهنگی هنری دیباگران تهران، ۱۳۸۲ و ۱۳۸۳، دو جلد، ۱۰۰۷ صفحه.

دائرةالمعارف کامپیوتر توسط مؤسسه فرهنگی هنری دیباگران تهران به چاپ رسیده‌است. این مؤسسه در ارتقای دانش عمومی از طریق چاپ و نشر کتب دانشگاهی بویژه در حوزه علوم رایانه‌ای و انفورماتیک، سازمانی شناخته شده‌است و در راستای اهداف خود و حوزه فعالیت سازمانی اقدام به چاپ و انتشار این دائرةالمعارف نموده‌است.

در مقدمه ناشر در صفحات آغازین این دائرةالمعارف، مدیر انتشارات مؤسسه فرهنگی هنری دیباگران از همت خانم تریا پاک‌نظر که یک تنه ترجمه بیش از ۷۵۵ مدخل را برعهده داشته‌است و هم‌چنین از ویراستاری خانم مژگان السادات شیرازی و سایر افرادی که در به ثمر رسیدن این تلاش سهمی داشته‌اند، تشکر بعمل آورده‌است.

این واژه‌نامه صرفاً به ارائه معادل‌های فارسی با اندکی توضیحات اکتفا کرده‌است.

۴. فرهنگ تشریحی اصطلاحات کامپیوتری میکروسافت، تألیف هیأت مؤلفان و ویراستاران میکروسافت، ترجمه مجید سماوی، ۱۳۷۶، تهران: انتشارات کانون نشر علوم. این واژه‌نامه در ۵۰۲ صفحه به صورت الفبایی انگلیسی (A-Z) و با ارائه معادل‌های فارسی، همراه با توضیحات کافی می‌باشد که تا حدودی این فرهنگ از سایر واژه‌نامه‌های مشابه، دارای مزیت‌های نسبی است.

۵. فرهنگ تشریحی کامپیوتر میکروسافت ۲۰۰۳، تألیف هیأت مؤلفان و ویراستاران میکروسافت، ترجمه رضا حسینی، داریوش فرسای، ۱۳۸۱، از انتشارات دانشیار و پیک علوم. این واژه‌نامه که شامل ۱۰ / ۰۰۰ اصطلاح با معادل‌های فارسی و توضیح می‌باشد در ۷۰۰ صفحه چاپ شده‌است. واژه‌نامه‌های ذکر شده در ردیف‌های ۴ و ۵ هر دو عنوان متعلق به هیأت مؤلفان و ویراستاران انتشارات میکروسافت است که توسط دو ناشر ایرانی و با مترجمان متفاوت چاپ شده‌است. هر چند شیوه‌های ترجمه و توضیحات تا حدودی با هم تفاوت دارند، ولی این امکان بود که با تمهیداتی از دوباره کاری‌ها کاست و بصورت یک گروه کاری این اقدام پسندیده را انجام داد تا از اتلاف سرمایه و وقت نیز جلوگیری گردد.

۶. اما اخیراً دو واژه‌نامه توسط انتشارات فرهنگ معاصر با عنوان واژه‌نامه کامپیوتر توسط محمدرضا محمدی‌فر بصورت انگلیسی به فارسی به چاپ رسیده‌است که ویرایش دوم آن در سال ۱۳۸۴ با اضافاتی همراه است. این مؤسسه انتشاراتی که سابقه خوبی در چاپ و انتشار فرهنگ‌ها دارد، از انتخاب معادل‌های فارسی از دقت بیشتری برخوردار است.

معرفی دائرةالمعارف

این دائرةالمعارف همان گونه که قبلاً یادآور شدیم در دو جلد به چاپ رسیده‌است. شیوه تنظیم بصورت الفبایی کلمات انگلیسی (A-Z) و با ذکر معادل‌های فارسی و توضیحات مفصل آن‌ها و از سمت راست به چپ است. شیوه شماره‌گذاری هر جلد بصورت مجزا و مستقل آمده‌است. این دائرةالمعارف اسامی و اصطلاحات درون متن را بصورت

پانویس شماره‌گذاری کرده‌است. در بالای صفحات فرد، حروف آغازین کلمات و مداخل بصورت حروف انگلیسی آمده است تا بازبایی مداخل به سهولت انجام گیرد. در صفحات مقدماتی هر جلد فهرست مداخل‌های دائرةالمعارف را به ترتیب الفبای انگلیسی و معادل‌های فارسی آن‌ها با ذکر صفحه موردنظر آورده‌است. این منبع با زحمات دست‌اندرکاران و مترجم محترم، مرجع قابل استفاده‌ای برای علاقه‌مندان است و می‌تواند نیازهای اطلاعاتی پایه محققان و دانشجویان را برآورده کند.

بررسی و پیشنهادها

۱. در صفحات آغازین هر دو جلد در داخل کادری این عبارت به چشم می‌خورد: «هرگونه چاپ و تکثیر از محتویات این کتاب بدون اجازه کتبی ناشر ممنوع است متخلفان به موجب قانون حمایت حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان تحت پیگرد قانونی

قرار می‌گیرند».

در صورتی که انتشارات مؤسسه فرهنگی و هنری دیباگران و مترجم محترم در هیچ کجای این دائرةالمعارف عبارت یا جمله‌ای که بیانگر مجوز ترجمه از مؤلفان و ویراستار آن «رائول روخاس» باشد، دریافت نکرده‌است و اگر مجوز کتبی دارد شایسته بود که به ذکر آن و مجوز پدیدآورندگان این دائرةالمعارف اشاره می‌کردند. لذا عبارت فوق که کپی رایت آن متعلق به سازمان دیگری است در عمل به لحاظ قانونی جای شبهه و تأمل است و اگر قرار است سازمان یا فردی تحت پیگرد باشد، انتشارات محترم دیباگران و مترجم محترم می‌باشد.

۲. بهتر بود شماره‌گذاری صفحات در جلد دوم بصورت مسلسل و در ادامه جلد اول می‌آمد و هم در عطف و هم در روی جلدها به ذکر حروف آغازین و پایانی هر جلد (A-L) و (M-Z) اشاره می‌شد.

۳. در مقابل مدخل‌های انگلیسی، معادل‌های فارسی آمده‌است که در بعضی موارد، معادل‌ها به شکل آوانویسی کلمات انگلیسی است که بهتر بود معادل‌های فارسی بکار می‌رفت و برای این منظور از فرهنگ‌ها یا واژه‌نامه‌های رایانه‌ای استفاده می‌شد. بعنوان مثال:

- «پروتکل» برای «Protocol» در صفحه ۲۰۶ جلد ۲ بهتر بود از واژه پیمان، توافق‌نامه

- «رجیستر» برای «Register» در صفحه ۲۲۸ جلد ۲ و موارد مشابه که بهتر است در یک دائرةالمعارف فارسی از واژه‌ها و عبارات فارسی استفاده کرد و در مواردی که احتمالاً معادل‌یابی وجود ندارد، از معادل‌های نزدیک بهره جست تا یکپارچگی در کل متن رعایت شود.

- «اتوماتا» برای «Automaton» در صفحه ۱۰۳ جلد ۱. در صورتی که می‌توان ماشین‌های خودکار را بعنوان معادل فارسی بکار برد یا واژه‌ای که گویای این مدخل است.

۴. کاربردهای متفاوت معادل‌های فارسی برای مداخل از جمله:

wired بصورت (شرکت wired)، بهتر به شکل شرکت وایرد.

- Cray Research که هیچ معادل فارسی ندارد، ولی در متن مدخل ذکر کرده‌است که: «شرکت Cray Research...» بهتر بود به شکل «شرکت تحقیقاتی کری» می‌آمد.

- Hays Corporation بصورت (شرکت Hays) که بهتر

بود بصورت «شرکت هیز» می‌آمد.

- COMDEX، هیچ معادل و نوشته فارسی در مقابل آن نیست، ولی در متن به این صورت آورده‌است: «COMDEX بزرگ‌ترین نمایشگاه فناوری اطلاعات در جهان است...».

و موارد مشابه که در متن هر دو جلد به دفعات دیده می‌شود و نوعی عدم یکدستی در انتخاب واژه‌های فارسی در سراسر دائرةالمعارف به چشم می‌خورد. بهتر بود مترجم محترم با قدری مطالعه و بررسی در انتخاب واژه‌های فارسی در سراسر متن دائرةالمعارف تلاش می‌کرد تا شاید زحمات چند ساله دست‌اندرکاران در پایان کار به نتیجه مطلوب‌تری می‌انجامید.

بعنوان مثال در صفحه ۳۳۳ جلد ۲ ذیل مدخل token Ring آمده‌است:

«شبهه حلقوی نشانه‌ای یکی از انواع شبکه محلی (LAN) است که در آن تمام رایانه‌ها در یک حلقه یا توپولوژی ستاره‌ای به یکدیگر متصل شده‌اند، این شبکه دومین فناوری LAN از نظر محبوبیت است...».

که بهتر بود به شکل:

شبهه حلقوی نشانه‌ای، یکی از انواع شبکه‌های محلی است که در آن تمام رایانه‌ها در یک حلقه یا پیکربندی ستاره‌ای به یکدیگر متصل شده‌اند. این شبکه دومین فناوری از شبکه‌های محلی از نظر محبوبیت است» و موارد زیادی از این قبیل که در

برای مثال:

واژه SAP در محل الفبایی بعنوان مدخل انتخاب شده است ولی نه، ارجاعی به عبارت کامل دارد و نه عبارت کامل آن در مدخل ذکر شده است بلکه بعد از ذکر توضیحاتی ناگهان یادآور می‌شود که این اختصار معادل انگلیسی:

Systems Applications and products می‌باشد و هم چنین در مدخل WAIS و سایر موارد مشابه در هر دو جلد. - در ترجمه پیشگفتار دائرةالمعارف از قول رائل روخاس، آمده است: «پوشش دادن به تمام مطالب غیرممکن است. بنابراین در پایان جلد دوم فهرست جامعی از منابع مربوطه را معرفی می‌کنیم...».

ولی در پایان جلد دوم دائرةالمعارف هیچ اثری از این منابع به چشم نمی‌خورد و با ذکر مدخل Zuse.konrad بعنوان آخرین مدخل و بدون نمایه‌های پایان دائرةالمعارف کار به پایان رسیده است.

- این دائرةالمعارف فاقد نمایه موضوعی یا فهرستی از مداخل فارسی است که این امر در دائرةالمعارف نویسی نمره منفی محسوب می‌شود. چون جست‌وجوی اطلاعات در این دائرةالمعارف صرفاً مبتنی بر مداخل انگلیسی است و اگر در درون متن اصطلاحات و واژه‌های با اهمیتی باشد، کاربران از دسترسی به آن اطلاعات محروم می‌شوند. بهمین جهت در دائرةالمعارف نویسی، بعد از اتمام و توضیح تمامی مداخل مورد نظر در هر ویرایش یک یا چند جلد اختصاص به نمایه موضوعی دارد تا بازایی اطلاعات با سهولت انجام گردد و کاربران به اطلاعات جامع‌تری دسترسی پیدا کنند.

- هر چند در پیشگفتار این دائرةالمعارف «رائول روخاس» به همکاری ۱۵۰ نفر از نویسندگان کشورهای مختلف اشاره کرده است، ولی در هیچ مدخلی از این دائرةالمعارف امضای نویسندگان مشاهده نمی‌شود که مناسب بود در این مورد مترجم محترم توضیحاتی را ارائه می‌کردند. چون در دائرةالمعارف نویسی، مدخل بدون امضا از اعتبار کمتری برخوردار است.

در پایان ضمن تشکر از اقدام مؤسسه فرهنگی هنری دیباگران تهران و مترجم محترم این دائرةالمعارف در چاپ و انتشار این اثر که قطعاً برای کاربران این حوزه قابل استفاده است، امید داریم پیشنهادهای این جانب مورد توجه قرار گیرد تا این مؤسسه محترم در تهیه و تدوین این گونه آثار با رعایت اصول دائرةالمعارف نویسی به آثار مشابه خود اعتبار علمی بیشتر ببخشد.

سراسر این دائرةالمعارف به چشم می‌خورد.

- ارجاعات چندان تابع ضابطه‌های رایج و استانداردها نمی‌باشد.

بعنوان مثال از مدخل GUI ارجاع به عبارت Graphical User Interface

از مدخل LAN به عبارت Local Area Network
از مدخل WAN به عبارت Wide Area Network
و یا از مدخل VLSI به عبارت Very Large Scale Integration در محل الفبایی مداخل، ارجاع داده شده است و بسیاری موارد مشابه دیگر، ولی در بین مدخل‌های هر دو جلد بسیاری از مدخل‌های مشابه اختصاری دیگر مثل: VMS, HTML, HCI, LISP, XML, SHP, Tcp/IP در محل الفبایی خود به عبارت کامل آن‌ها ارجاع داده نشده است و این عدم یکدستی در سراسر دائرةالمعارف به چشم می‌خورد و این امر بیانگر این است که هیچ ضابطه‌ای برای این ارجاعات وجود ندارد.

- از طرفی ارجاع از عبارت کامل یک مدخل به کلمه اختصار همان عبارت نیز از جمله مواردی است که در بین مداخل مشاهده می‌شود. بعنوان مثال از عبارت کامل Hypertext Markup Language به مدخل HTML که علت مشخصی برای این گونه ارجاعات با اشکال متفاوت آن ذکر نشده است.

اگر توجه مترجم بر این عقیده است که HTML مدخل مناسب‌تر و جا افتاده‌تری برای عبارت کامل آن است، جای این سؤال باقی است که این امر در ارتباط با مدخل TCP/IP نیز که اصطلاح شناخته‌تری است، رعایت نشده است. یعنی از عبارت: Transmission Control Protocol/ Internet Protocol به اختصار آن یعنی TCP/IP ارجاعی داده نشده است در صورتی که این اختصار همانند HTML بسیار رایج و در بین کاربران اصطلاح آشنایی است.

- از طرفی در بیشتر مداخل‌ها به جای ارجاع از اختصار به عبارت کامل و یا بالعکس عبارت کامل یک مدخل به همراه اختصار آن با هم در مدخل ظاهر می‌شوند که توضیحی نیز در علت کاربرد مداخل‌ها به اشکال گوناگون ارائه نشده است. مثل:

Semi-Automatic Ground Environment (SAGE)
- در بسیاری موارد نیز مداخل بصورت اختصار ذکر شده‌اند، ولی در داخل متن بعد از توضیحاتی ذکر کرده است که این اختصار معادل انگلیسی فلان عبارت است.